

д-р Трајче НАЦЕВ
Факултет за образовни науки,
Универзитет „ГоцеДелчев“ - Штип

д-р Драган ВЕСЕЛИНОВ
Факултет за образовни науки,
Универзитет „ГоцеДелчев“ - Штип

НЕУТВРДЕНИ ДОЦНОАНТИЧКИ НАСЕЛЕНИ МЕСТА ВО БРЕГАЛНИЧКИОТ БАСЕН

Поволните климатски, релјефни и хидрографски услови во Брегалничкиот Басен придонеле за создавање и развој на населени места уште од праисторијата. Иако населените места низ текот на временските периоди ја менувале својата големина, местото, важноста, формата и сл., сепак нивното присуството било постојано. Населените места во Брегалничкиот Басен го доживуваат својот подем во доцноантичкиот период. Меѓутоа, имало и моменти кога биле загрозувани од разни опасности, поради што бил доведуван во прашање и нивниот опстанок.

Карактеристична појава на опасност во доцноантичкиот период како за целото македонско подрачје така и за Брегалничкиот Басен, претставувале готските напади во 268 и во 269 година. Ваквата ситуација придонела да бидат извршени реформи и да се преземат мерки за заштита од овие опасности. Така биле извршени утврдувања на населените места со цел да се овозможи одбрана и заштита од надворешни напади. Ваквите утврдувања во зависност од големината, намената и важноста на самото населено место, придонеле тие да бидат

поделени на воени (кастелум-градчиња [opidae], кастелум-стражи [speculae]) и цивилни (збегови [refugia] и утврдени села [vicimurati]).¹

Покрај утврдените населени места во Брегалничкиот Басен, имало и такви кои биле неутврдени. Тие се наоѓале претежно во низините, а нивната одбрана и заштита зависела од утврдените населени места кои се наоѓале во нивна близина. Имало и такви кои воопшто не биле заштитени.

Овие населени места ги сочинувале неутврдените села (vicus) и неутврдените градови (civitas).² Неутврдените села се населби со големина од 1 до 4 хектари, додека, пак, оние што биле поголеми од 4 хектари претставувале неутврдени градови.³

Неутврдени села (vicus) што постоеле во доцноантичкиот период во Брегалничкиот Басен биле следните: Келаклевец – Берово; Присој, село Будинарци – Берово; Бабини Колиби (Чаплаковски Колиби), село Двориште – Берово; Манастир, село Митрашинци – Берово; Грамади, село Негрево – Берово; Калов Дол, село Негрево – Берово; Рудиште (Раковец) – Пехчево; Грамади, село Ратево – Берово; Жизница, село Ратево – Берово; Грамаѓе, село Робово – Пехчево; Ормање, село Робово – Пехчево; Ан, село Русиново – Берово; Петрово Брдо, село Русиново – Берово; Плашица, село Русиново – Берово; Брестови, село Смојмирово – Берово; Грамадна, село Умлена – Пехчево; Селиште 1, село Бигла – Делчево; Селце, село Град – Делчево; Раново Село – Делчево; Чапаница – Делчево; Берова Чешма, село Драмче – Делчево; Керамидница, село Дулица – Македонска Каменица; Гробишта, село Илиево – Делчево; Богословец, село Киселица – Делчево; Чукар, село Кости Дол – Македонска Каменица; Грамадје, село Моштица – Македонска Каменица; Кладенци, село Моштица – Македонска Каменица; Павлин

¹ Иван Микулчиќ, *Доцноантички фортификации, Археолошка карта на Р. Македонија*, Т. I, 139–145; Иван Микулчиќ, *Антички градови во Македонија* кн. 8, 189–209.

² Карактеристично за овој тип населби е тоа што некои од нив во претходниот период функционираше како утврдувања, за во доцноантичкиот период да преминат во поголеми населени места без утврдување или, пак, утврдувањето било зачувано на одреден дел во нив (претежно тоа биле живеалиштата на старешините, епископијата, економиите и сл.).

³ Трајче Нацев, *Антиката во Брегалничкиот басен*, 60.

Дол, село Моштица – Македонска Каменица; Полицеј, село Моштица – Македонска Каменица; Керамидарка, село Нов Истевник – Делчево; Јурто, село Очипале – Делчево; Гробишта, село Разловци – Делчево; Ќаровица, село Саса – Македонска Каменица; Кадин Чифлик, село Селник – Делчево; Асанова Лака, село Тработивиште – Делчево; Ширините, село Турија – Делчево; Бела Река, село Црквенец – Делчево; Ѓурѓева Црква, село Црквенец – Делчево; Црквиште, село Блатец – Винаца; Горица – Винаца; Виничка Река, село Градец – Винаца; Белтечко Маало, Вршник и Селиште, село Драгобашта – Винаца; Велогат, село Калиманци – Винаца; Саботините Гробишта и Црквиште, село Пекљани – Винаца; Манастирски Дол и Прибен, село Трсино – Винаца; Грамади, село Безиково – Кочани; Селиште, село Безиково – Кочани; Гноиште, село Бели – Кочани; Манастир, село Бурилчево – Кочани; Гарагаска, село Видовиште – Кочани; Грамади, село Вранинци – Кочани; Гробишта, село Вранинци – Кочани; Под Селото, село Врбица – Кочани; Преслап, село Главовица – Кочани; Богатиница, село Жиганци – Кочани; Долчиница, село Жиганци – Кочани; Горица – Кочани; Раечки Рид – Кочани; Пресечник, село Кучичино – Кочани; Старо Село, село Лешки – Кочани; Селиште, село Небојани – Кочани; Селиште, село Полаки – Кочани; Старо Село, село Пресека – Кочани; Во Селото, село Соколарци – Кочани; Трлиште, село Тркање – Кочани; Еленец, село Цера – Кочани; Фрлавиште, село Цера – Кочани; Шумнат Рид, село Брест – Штип; Ограѓе, село Горачино – Штип; Дива Топола, Рамниште, Керамидница и Чука, село Долани – Штип; Стопански Штали, село Долни Балван – Штип; Бела Земја, село Долно Трогерци – Штип; Грамади, село Криви Дол – Штип; Бунар, село Лесковица – Штип; Дабјата, село Лесковица – Штип; Калимерово – Штип; Рамниште, село Пухче – Штип; Вучеви Ливади, село Сарчиево – Штип; Јарма, село Селце – Штип; Поле, село Софилари – Штип; Крушка, село Стар Караорман – Штип; Ќерамидница, село Арбасанци – Свети Николе; Колиба Баир, село Аџиматово – Свети Николе; Судички Пат, село Буриловци – Свети Николе; Кушевски Трла, село Горно Ѓуѓанце – Свети Николе; Ѓеренце и Кади Аргачи, село Долно Црнилиште – Свети Николе; Голем Рид и Керамидница, село Ѓуземелци – Свети Николе; Крушка, село Ерцелија – Свети Николе; Црквиче, село Кадрифаково – Свети Николе; Над Бавчи, село Кнежје – Свети Николе; Градиште, село

Малино – Свети Николе; Поза Рид (Шољеви Камења), село Малино – Свети Николе; Нова Мездра, село Нова Мездра – Свети Николе; Горни Лозја (Пударница) и Орашки Камен, село Преод – Свети Николе; Желковец и Сталеви Трници, село Ранчинци – Свети Николе; Антарла (Бела Чука) – Свети Николе; Балева Чешма (Аниште), село Сопот – Свети Николе; Бели Брег, село Стануловци – Свети Николе; Грамади, село Стањевци – Свети Николе; Банка Трла, село Коселери и Крангова Бавча, село Коселери – Свети Николе.

Населбата **Келаклевец** се наоѓа на 13 км југоисточно од Берово. Сместена во подножјето на еден висок рид што се наоѓа лево од патот Берово – Сандански, овозможувала поволни услови за живеење на населението во доцноантичкиот период.

На околу 10 км западно од селото Будинарци и на околу 5 км северно до локалитетот Селишта е лоциран **Присој**. Тука не се најдени остатоци од одбранбени ѕидови поради што оваа населба се смета за неутврдена.

Бабини Колиби (Чаплаковски Колиби) се сместени помеѓу селата Двориште и Ратево, под ридовите Црква и Шуманов Рид. За ова место е карактеристично тоа што од двете страни на долот е најден стар објект, за кој не е исклучена можноста да е од сакрален карактер.

Во планинскиот предел на Каменица, на околу 5 км јужно од селото Митрашинци, е сместена населбата **Манастир**. Со најдените остатоци од градежен материјал и од фрагментна керамика од помали и поголеми садови кои датираат од доцната антика се потврдува животот во ова населено место во тој период.

Близу до селото Негрево е лоцирана населбата **Грамади**. На ова место, покрај керамички садови, питоси и остатоци од градежен материјал, биле најдени и рановизантиски златници.

Калов Дол (сл. 2) се наоѓа на 2 км северно од селото Негрево. И овде се пронајдени остатоци од градежен материјал, движен археолошки материјал и фрагменти од поголеми и помали керамички

садови, кои го потврдуваат животот во оваа населба во доцноантичкиот период.

На околу 3 км источно од Пехчево, во подножјето на Буковиќ, на ледина на потокот Раковец се наоѓа доцноантичката рударската населба **Рудиште – Раковец**. Во неа се пронајдени и темели од ранохристијанска базилика, а околината која била богата со руда го овозможила континуитетот на постоење на оваа населба и во средниот век.

Населбата **Грамади** е сместена на 4 км јужно од Ратево, кај селските колиби, додека **Жизница** е лоцирана во пределот на Сливница, во близина на локалитетот Градиште а се простира на површина од околу 2 хектари.

Грамаѓе (сл. 1) и **Ормање** се доцноантички населби кои се наоѓаат во близина на селото Робово. Првата е лоцирана на 3 км северно од селото, додека втората е на околу 4 км западно од Робово.

Со локација во пределот на Џами Тепе, во близина на селото Русиново е населбата **Ан**. Во околината на истоименото село се наоѓаат и населбите **Петрово Брдо** на околу 2 км јужно и **Плашица** на околу 3 км јужно од него.

Северозападно од Смојмирово, меѓу атарите на Умлена, Робово и на Смојмирово, а лево од патот Берово – Делчево е лоцирана населбата **Брестови**. Нејзината местоположба е на една падина ориентирана исток – запад, во правец на селото Мачево. На ова место се пронајдени фрагменти од керамички садови од III - IV век, како и златници од времето на Јустин I и на Јустинијан I.

На 5 км северно од селото Умлена се наоѓа населбата **Грамадна**. Доцноантичкиот животот во оваа населба го потврдуваат и пронајдените делови од сатовата керамика, питосите, како и темелите на објекти кои датираат од тој период.

Селиште 1 (сл. 2) се наоѓа на околу 1 км северно од Шелтанско Маало во селото Бигла. Површината на која се простира оваа доцноантичка населба изнесува околу 1,5 хектари.

Населбата **Селце** се наоѓа на 2,5 км западно од селото Град и лево од главниот пат Делчево – Тработивиште. Откриените фрагменти од градежна керамика, со изрзена концентрација на тегули и питоси од доцната антика, даваат потврда за постоење на живот во населбата во тој период.

Раново Село и **Чапаница** се доцноантички населби сместени во околината на градот Делчево. Лоцирано на 5 км западно од Делчево се наоѓа Раново Село, додека пак на 4 км западно од градот се наоѓа Чапаница во истоимената месност.

Во реонот на маалата Ваканица и Илиовци кај село Драмче се наоѓа доцноантичката населба **Берова Чешма**.

Сместена на платото од ридот Калата, кој се издига на утоката на Каменичка Река со доминантна позиција, е лоцирана населбата **Керамидница** (сл. 3).

Гробишта е населба која се наоѓа на десниот брег од реката Брегалница во близина на селото Илиево, кај месноста викана Гробишта. Материјалите што се откриени кај оваа населба ја сместуваат во рамките на доцната антика, оставајќи простор истата да биде променета.⁴

Во месноста позната како Лисичор, село Киселица, е сместена доцноантичката населба **Богословец**, додека населбата **Чукар**, во која се бележи живот од неолитско и од доцноантичко време, е со локација на едно мало плато источно од локалитетот Селиште, на кое е подигнато училиштето во Костин Дол.

Месноста Грамадје, село Моштица претставува локацијата каде што е сместена населбата **Грамадје**, која покрај во доцната антика, егзистирала и во средниот век. Кај истоименото село се наоѓаат и други доцноантички населби, познати како **Кладенци**, **Павлин Дол** и **Полицеј**. Кладенци е сместено на 3 км северно од Чаушко Маало, Павлин Дол се наоѓа во истоимената област и зафаќа површина од 1

⁴ Трајче Нацев, *Антиката во Брегалничкиот басен*, 146.

хектар, а Полицеј е лоциран на десниот брег од реката Моштица, под маалото Село.

На левата страна на долот, познат како Каракостовски Ендек, до утоката на реката Желевица во Брегалница, во близина на селото Нов Истевник, се наоѓа населбата **Керамидарка**. Населбата **Јурто**, пак, е лоцирана на околу 2 км северно од селото Очипале.

Доцноантичката населба **Гробишта** (сл. 4) е сместена на 2 км јужно од селото Разловци на пространа тераса на левиот брег од Брегалница. Во близина на маалото Терзиите, село Селник, пак, се наоѓа населбата **Кадин Чифлик**, додека на 3 км од селото Тработивиште, со површина од 1 хектар е лоцирана **Асанова Лака**.

Ширините е доцноантичка населба која е со површина од околу 2 хектари и локација источно од маалото Црнгалка, село Турија. **Бела Река** која е, исто така, доцноантичка населба, се наоѓа во непосредна близина на маалото Масларово, село Црквенец, и е со површина од околу 1 хектар, а во истото село е сместена и населбата **Ѓурѓева Црква**, чии материјални остатоци покрај во доцноантичкиот ја сместуваат и во средновековниот период.

На растојание од 3,5 км северозападно од Блатец се наоѓа населбата **Црквиште**. Нејзината местоположба е на зарамнето плато во месноста викана Црквиште.

Со површина од околу 1 хектар и локација на 1,5 км северозападно од градот Веница се наоѓа населбата **Горица** (сл. 5). Нејзината местоположба е на една тераса која благо се спушта кон левиот брег на Брегалница.

Населбата **Виничка Река** е сместена на 2,5 км североисточно од реката Брегалница во близина на селото Градец.

Во селото Драгобрашта на десниот брег од Селишка Река, во месноста Драгобрашта се наоѓа населбата **Балтечко Маало**, како и населбата **Вршник**, која е со локација на десниот брег од Пекљанска Река, десно од патот Драгобрашта – Пекљани. На 500 м јужно од

селото, помеѓу Трсинска и Селишка Река, на една ниска тераса е сместена населбата **Селиште**.

Велогат е населба која се наоѓа во непосредна близина на маалото Игнатевци, село Калиманци. Таа зафаќала мала површина и се претпоставува дека била во близина на некоја поголема населба.⁵

Саботините Гробишта (сл. 6) и **Црквиште** се доцноантички населби сместени во околината на село Пекљани. Првата населба е лоцирана на 1 км северно од селото, во месноста Саботините Гробишта, додека втората се наоѓа на 1 км североисточно од селото на еден рид со доминантна местоположба на зарамнето плато.

Лоцирани во околината на селото Трсина се наоѓаат двете доцноантички населби **Манстирски Дол** и **Прибен**. Манстирски Дол е сместен во истоимената месност на 2 км источно од селото, а Прибен се наоѓа во непосредна близина на познатите Витински Маала на 5 км од селото, и имал површина од околу 2 хектари.

Двете доцноантички населби **Грамади** и **Селиште** се сместени во близина на селото Безиково. Грамади е во непосредна близина на маалото Чифлик, во месноста позната како Грамади, а Селиште се наоѓа во непосредна близина на маалото Острица, во месноста викана Селиште. Местоположбата на населбата Селиште е на една траса заградена со високи ридови, а во периодот на нејзината егзистенција постоела и топилница за железна руда.

Населбата **Гноиште** се наоѓа на 1,5 км северно од селото Бели, покрај патот што води кон планината Осогово, додека **Манастир** е лоциран на 2,5 км јужно од селото Бурилчево, со местоположба на едно зарамнето плато што зафаќа простор од околу 2 хектари.

На југозападниот раб од селото Видовиште, на пространа тераса е сместена доцноантичката населба **Гарагаска**, а околу селото Вранинци се лоцирани населбите **Грамади** и **Гробишта**. Грамади се наоѓа близу на истоименото маало и има површина од околу 2-3

⁵ Трајче Нацев, *Антиката во Брегалничкиот басен*, 184.

хектари, а Гробишта е непосредна близина на маалото Чучкарци, со местоположба на пространа тераса и површина од околу 2 хектари.

Под Селото е доцноантичка населба која се наоѓа на југоистичниот раб од селото Врбица, додека населбата **Преслап** е со локација северно од селото Главовица во непосредна близина на Горно Маало.

Во околината на селото Жиганци се сместени населбите **Богатиница** и **Долчиница**. Првата се наоѓа на 1 км јужно од селото, со местоположба на просторна падина на левиот брег од Злетовска Река, и е карактеристична по тоа што покрај доцноантички траги на живот, има и неолитски. Втората населба, пак, е на 3 км источно од селото, во месноста викана Долчиница, и е со површина од околу 1,2 хектари.

Горица (сл. 7) е населба која покрај во доцноантичко, егзистирала и во железно време. Таа се простира на јужната периферија на градот, во чија околина е сместен и **Раечки Рид**, кој, пак, е на 1 км југоисточно од градот.

На 3 км источно од селото Кучичино се наоѓа населбата **Пресечник**, која е распространета на двете страни на долот.

Старо Село е лоцирано на 1 км западно од селото Лешки. Се простира на површина од околу 2 хектари.

Населбата **Селиште** е во непосредна близина на Мишино Маало, во околината на село Небојани, додека истоимена населба се наоѓа и на 1 км северно од маалото Долги Рид, во околината на селото Полаки.

Со местоположба на падините од врвот Јарабара, во околината на селото Пресека се наоѓа населбата **Старо Село**, а во селото Соколарци е лоцирана населбата **Во Селото**.

Трлиште е доцноантичка населба сместена на 3 км северно од селото Тркање, на левиот брег од Тркански Дол. Таа зафаќа површина од околу 1 хектар.

Во околината на селото Цера се наоѓаат две доцноантички населби. Така, во пределот на Горна Цера до селското училиште, на еден издигнат висок рид во близина на манастирот Св. Богородица се наоѓа населбата **Еленец**, а населбата **Фрлавиште** е лоцирана на јужното подножје на чуката која кај мештаните е позната како Манастир.

На 1 км северозападно од селото Брест и десно од асфалтниот пат е сместена населбата **Шумнати Рид**. Местоположбата на оваа населба е во подножјето на ридот Плоча, на една блага падина, нејзината површина е 2 хектари.

Од левата страна на патот, пред самиот влез во селото Горачино се наоѓа населбата **Ограѓе**. Просторот што го зафаќа изнесува околу 1 хектар. Карактеристично за оваа населба е тоа што постоела и во средниот век.

Дива Топола, **Рамниште**, **Керамидница** и **Чука** се доцноантички населби кои се наоѓаат во околината на селото Долани. Дива Топола е сместена на десниот брег од реката Лакавица, помеѓу 10. и 11. км од патот Штип – Радовиш, а Рамниште е лоцирано на околу 100 м јужно од селото, со местоположба на една мала височинка со зарамнето плато и има површина од околу 1,5 хектари. Керамидница се наоѓа на левиот брег од реката Лакавица, на 9 км од патот Штип – Радовиш, и е распослана на една голема рамнина зафаќајќи површина од околу 1,5 хектари, додека Чука е лоцирана на истиот брег од реката Лакавица, на 10 км од патот Штип – Радовиш, и нејзината површина е околу 2 хектари.

На површина од околу 1,2 хектари, со локација на десната страна од реката Брегалница, во непосредна близина на селото Долни Балван е сместена населбата **Стопански Штали**.

Во подножјето на ридот Киево, Долно Трогерци, се наоѓа доцноантичката населба **Бела Земја**. Се претпоставува дека

населението од оваа населба го користело утврдувањето Киево како збег во случај на опасност.⁶

Грамади (сл. 8) е населба која е сместена на околу 250 до 300 м источно од селото Криви Дол, во месноста Грамади. Таа зафаќала површина од околу 2-3 хектари. Во близина на оваа населба е сместено утврдувањето Градиште, па затоа се смета дека таа му припаѓа, односно била во негова функција.

Бунар и **Дабјата** (сл. 9) се доцноантички населби лоцирани во околината на селото Лесковица. Првата се наоѓа во месноста Бунар на левиот брег од реката Лакавица, а втората на околу 1 км од селото, на падините на Серта во месноста Дабјата.

Доцноантичката населбата која егзистирала и во доцното македонско време, **Калимерово**, е сместена на десниот брег од реката Брегалница кај месноста Калимерово во близина на градот Штип.

Населбата **Рамниште** е лоцирана на 1 км источно од селото Пухче. Позиционирана на блага падина под гребенот на Серта, зафаќала површина од околу 2 хектари.

Околините на селата Сарчиево, Селце, Софилари и Стар Караорман се места каде што има доцноантички населби. Така, на 2 км југозападно од Сарчиево, на блага падина во подножјето на Ежов Рид се наоѓа населбата **Вучеви Ливади**, а на 700 м од селото Селце, во подножјето на ридот Страна со површина од околу 2 хектари е сместена **Јарма**. На левиот брег на реката Лакавица, на голема рамнина пред влезот на селото Софилари е лоцирана населбата **Поле**, на самиот излез од селото Стар Караорман кон Таринци од двете страни на патот се наоѓа населбата **Крушка**.

Ќерамидница е сместена во истоимената месност во околината на селото Арбасанци, а во околината на селото Аџиматово, поточно на 2 км северозападно од него, со местоположба на една височинка се наоѓа населбата **Колиба Баир**.

⁶ Трајче Нацев, *Антиката во Брегалничкиот басен*, 269.

На источниот раб на селото Буриловци е лоцирана населбата **Судички Пат**, додека на 1 км источно од селото Горно Ѓуѓанце, на границата со селото Строиманци се наоѓа населбата **Крушевски Трла**.

Во атарот на селото Долно Црнилиште се сместени доцноантичките населби **Ѓеренце** и **Кади Аргачи**. Ѓеренце се наоѓа на 200 м источно од селото, а Кадри Аргачи на 3 км североисточно од селото.

Голем Рид и **Керамидница** се доцноантички населби во околината на селото Ѓуземелци. Првата населба е во непосредна близина на стариот пат што води за Свети Николе, поточно на оддалеченост од околу 1,5 км југоисточно од селото. Втората населба, во која се најдени траги на живот и од неолитско време, се наоѓа на 500 м југоисточно од селото, во месноста позната како Керамидница.

На 2 км од северно од селото Ерцелија е лоцирана населбата **Крушка**, околу 200 м источно од селото Кадрифаково се наоѓа населбата **Црквиче** и во непосредна близина на северниот крај од селото Кнежје е сместена населбата **Над Бавчи**.

Близу селото Малино се лоцирани две населби од доцноантичкиот период. **Градиште** е на 1 км источно од селото, позиционирано на едно извишување познато како Стањевачки Рид. Карактеристично е по тоа што животот во него продолжува и во средниот век. **Поза Рид (Шољеви Камења)**, пак, е распослан на 500 м североисточно од селото, а се претпоставува дека оваа населба, како и Градиште, егзистирала и во средниот век.

Покрај јужниот раб на селото Нова Мездра е сместена истоимената доцноантичка населба, додека на 300 м северозападно од селото Преод се наоѓа населбата **Горни Лозја (Пударница)**, односно во истото село, во непосредна близина на селското училиште е лоцирана населбата **Орашки Камен**.

Доцноантичките населби **Желковец** и **Сталеви Трници**, се сместени во околината на селото Ранчинци. **Желковец** е на 3 км западно од селото, со местоположба на јужните падини од ридот

Желковец, а на исто толку оддалеченост југозападно од селото се наоѓа населбата **Сталеви Трници**.

Населбата **Антарла (Бела Чука)** е на 3 км југоисточно од градот во месноста Бела Чука. Има површина од околу 3 хектари.

На 1 км југоисточно од селото Сопот, во месноста Балева Чешма се наоѓа истоимената доцноантичка населба; во месноста Бели Брег, покрај реката Орлица, на 2 км југозападно од селото Стануловци е сместена населбата **Бали Брег** и на 800 м јужно од селото Стањевци, распослана на двете страни на Стањевачка Река е лоцирана населбата **Грамади**.

Во околината на село Ќоселери се наоѓаат доцноантичките населби **Банка Трла** и **Крангова Бавча** (сл. 10). Првата е на 2,5 км североисточно од селото, додека втората е со локација на 1,5 км северозападно од селото.

Од типот доцноантички неутврдени градови (civitas) во Брегалничкиот Басен ги среќаваме следните: Бреза – Берово; Липако – Берово; Грамадје, село Владимирово – Берово; Боро, село Негрево – Берово; Терзиевец, село Русиново – Берово; Могила, село Умлена – Пехчево; Калиште, село Град – Делчево; Ќеровица, село Саса – Македонска Каменица; Селиште, село Вранинци – Кочани; Грамади, село Лепопелци – Кочани; Авлија, село Новоселани – Кочани; Сланец, село Оризари – Кочани; Грамадарски Рид и Селиште, село Спанчево – Кочани; Господница и Селиште, село Тркање – Кочани; Судичка Река, село Врсаково – Штип; Баргала, село Горен Козјак – Штип; Врчва, село Долни Балван – Штип; Кале, село Крупиште – Штип и Медово Аниште – Свети Николе.

Доцноантичката населба **Бреза** се наоѓа на 12 км источно од градот Берово. Таа се простирала на површина од околу 9 хектари. Во околината на истиот град е лоцирана и населбата **Липако** на околу 8 км од него, на северниот крај на вештачкото езеро. Оваа населба зафаќа површина од околу 4 хектари.

На 1 км западно од селото Владимирово, покрај селскиот пат кој води до планината, е сместена населбата **Грамадје**, која има површина од 4 хектари, додека на 2 км од селото Негрево се наоѓа доцноантичката населба **Боро**.

Терзиевец претставува населба од доцната антика, која е лоцирана на 1 км западно од Петрово Брдо, во близина на село Русиново. Нејзината површина изнесува околу 4 хектари. Во атарот на селото Умлена, на 2 км северно од него, се наоѓа доцноантичката населба **Могила**.

Со површина од околу 10 хектари, на 200 м западно од селото Град е сместена населбата **Калиште** (сл. 11). Карактеристично за оваа населба е тоа што покрај во доцната антика, таа егзистирала и во неолитско и во римско време. Градењето во оваа населба во доцноантичкиот период се изведувало во техниката *opus incertum* од кршен камен, кој бил поврзуван со варов малтер без примеси на кршена тула.

Населбата од доцноантичко време **Ќеровица** е во непосредна близина на маалото Терзиите во, селото Саса. Таа се простира на површина од околу 6 хектари.

Лоцирана во непосредна близина на училиштето во селото Вранинци со површина од околу 4 хектари, се наоѓа доцноантичката населба **Селиште**, а на 500 м јужно од селото Лепопелци, од десната страна на патот што води за Новоселани е сместена населбата **Грамади**. Површината што ја зафаќа оваа населба изнесува околу 4 хектари и објектите во неа биле градени во техника *opus incertum* со локален камен поврзуван со варов малтер.

И во околината на селата Новоселани и Оризари се наоѓаат доцноантички неутврдени градови. **Авлија** е лоцирана на источната периферија на селото Новоселани, на простор од околу 9 хектари, а **Селанец** е сместена на 1 км источно од селото Оризари и лево од патот за Истибања, на простор кој зафаќа околу 4 хектари.

Грамадарски Рид и **Селиште** се населби сместени во атарот на селото Спанчево. Првата се наоѓа на 4 км северно од селото, со местоположба на зарамнето плато на висок рид и зафаќа простор од околу 6 хектари. Втората населба е во нивите јужно и западно од селото, и има површина од околу 7,5 хектари.

Со локација на јужниот раб од селото Тркање, на простор од околу 9 хектари, се наоѓа доцноантичката населба **Господница**, додека северно од истото село, во подножјето на ридот Сламенец е сместена населбата **Селиште**, чија површина е околу 4 хектари.

На 2 км североисточно од селото Врсаково, десно од патот Судик, е лоцирана населбата **Судичка Река**. Нејзината површина изнесува околу 4 хектари.

Во подножјето на планината Плачковица, на десниот брег од Козјачка Река, кај некогашниот Горен Козјак во месноста Градот, на оддалеченост од 2,5 км јужно од селото Долен Козјак се наоѓа **Баргала** (сл. 12). Покрај за неговото постоење во доцната антика, знаци на живеење во ова место се забележани и од неолитско, бронзено и од железно време. Во III-IV век Баргала била воен логор – castrum, за кон крајот на IV и почетокот на V век да премине во civitas, со што станува главно епископско седиште по течението на реката Брегалница.

Врчва е доцноантичка населба сместена на 2 км североисточно од селото Долни Балван. Нејзината местоположба е во подножјето на северниот крај од сртот Ежов Рид, и зафаќа површина од околу 5-6 хектари.

Населбата **Кале** е лоцирана во непосредна близина на устието на Злетовска Река во Брегалница, во месноста Кале, село Крупиште. Животот на овој простор се одвивал од неолитот, па во бронзеното време, потоа во антиката и продолжил сè до денес.

На 4 км од градот Свети Николе, во месноста Медово Аниште се наоѓа доцноантичката населба **Медово Аниште**. Оваа населба зафаќа површина од околу 8 хектари.

Trajce NACEV

Dragan VESELINOV

UNSPECIFIED LATE ANTIQUE SETTLEMENTS IN THE REGION OF BREGALNICA

-SUMMARY-

As a result of a quieter period lasting three centuries the number of settlements on the territory of the Bregalnica basin increased in late antiquity. Among them there were unfortified villages and towns which were dominant in the region compared to the other (fortified) types of settlements.

The technique of building structures in this period in unfortified settlements was the same as in the fortified ones, i.e. most frequently their construction was realized in *opus incertum*.

Their existence through time was characteristic for these unfortified villages and cities. Although most of them appeared in the Late Antique period in which time frame their existence ended, there were also some dating as far back as the Neolithic, Bronze, Iron, Macedonian and Roman times. In addition, some of those unfortified settlements continued their existence in the following periods, i.e. in the Middle Ages and in the New Age. All this confirms the great importance and relevance of this kind of settlements for the life in the Bregalnica basin both in late antiquity and throughout its overall history.

Сл.1 Панорама на населбата Грамаѓе село Робово

Сл.2 Панорама на населбата Селиште I село Бигла

Сл. 3 Панорама на населбата Керамидница село Дулица – Сору

Сл.4 Панорама на населбата Гробишта село Разловци

Сл.5 ранохристијанска базилика од населбата Горица – Веница

Сл. 6 Панорама на населбата Саботините гробишта село Пекљани

Сл.7 Панорама на населбата Горица – Кочани

Сл.8 Панорама на населбата Грамади село Криви Дол

Сл.9 Панорама на населбата Дабјата село Лесковица

Сл.10 Панорама на населбата Крангова Бавча село Коселери

Сл.11 Панорама на населбата Калиште село Град

Сл.12 Порта Принципалис на градот Баргала – Сору